

Egy történész szent ezüstbe foglalt ábrázolása

ROSZTOVI SZENT DEMETER EZÜSTBORÍTÁSOS IKONJA

E különös ikont azért is érdemes bemutatni, mert egy híres, Magyarországon alig ismert történész szentet ábrázol, no meg azért is, mert az ikon ezüstborítója igen figyelemreméltó ötvösmunka.

Rosztovi Szent Demeter (oroszul Дмитрий Ростовский) püspök Kijev mellett, 1651. december 11-én (?) született, világi neve Danyil Szavvics Tuptalo volt. Kozák édesapja magas rangú katonatisztként szolgált, és később szerzetes lett. Fiát tizennyolc éves korában szentelték szerzetessé Dmitrij (Demeter) néven Szaloniki Szent Demeter nagyvértanú tiszteletére.

Különösen hagiografikus művei ismertek és jelentősek, de fontosak szentbeszédei, drámai művei és versei is. Fellépett a szakadárok (óhitűek, ószertartásúak) és a szekták ellen is. Művei ismertek lettek román, szerb és bolgár területeken is.

1709. október 28-án hunyt el Rosztovban¹, és végrendelete szerint a Szpaszo-Jakovlevszkij-kolostor Szent Anna fogantatása templomában temették el. Holttestét 1752-ben romlatlan állapotban találták, s hamarosan, 1757-ben szentté avatták. Sírjánál számos gyógyulások csoda történt, melyeket a Szent Szinódus ellenőrzött. A rosztovi múzeum egyik 18. század második felében készült ikonján² – bemutatott ikonunkhoz hasonlóan – püspöki ornátusban ábrázolják főpapi pástorbottal és „szulok”-kal. Ám itt balra a Szent Anna fogantatása templomot is megfestették a szent tiszteletére összegyűlt emberekkel. A rosztovi múzeum egy másik – a 18. század utolsó negyedéhez köthető – nevezetes ikonján³ a szent

püspöktől balra azt a jelenetet látjuk, amelyen egy szibériai muzulmánok álmaiban megjelenik a szent püspök.

Rosztovi Szent Demeter legjelentősebb hagiografikus műve a *Szentelek élete*⁴, mely havi olvasmányok (четьи-минеи) néven is ismertté vált, s a szentek életét naptári rendszerben, hónapok szerint tárgyalja. Ezt a művét Rosztovi Szent Demeter 1684. május 6-án kezdte el írni és mintegy húsz év múlva fejezte be. Az orosz források mellett számos nyugati forrást is fölhasznált, többek között a bollandisták műveit és különösen pedig Piotr Skarga (1536–1612) lengyel jezsuita teológus *Żywoty świętych* (Szentelek élete) című munkáját. Rosztovi Szent Demeter négykötetes művének első kötete 1689-ben jelent meg Kijevben. Könyve igen nagy hatást gyakorolt az orosz kultúrára, főleg az ikonok ikonográfiájára, de még a szépirodalomra is. Puskin *Borisz Godunov* című művében például a jurogyivij (szent eszelős) alakját pszkovi Nyikolaj Szalosz és Ioann Bolsovo Kolkapa szentek alapján jelenítette meg.

Bemutatott ikonunk ezüstborítója gondosan megmunkált vékony lemez, melyre ezüstnimbuszt erősítettek. Ezért is találunk mindkét tárgyon, külön-külön azonos ötvösjegyeket.

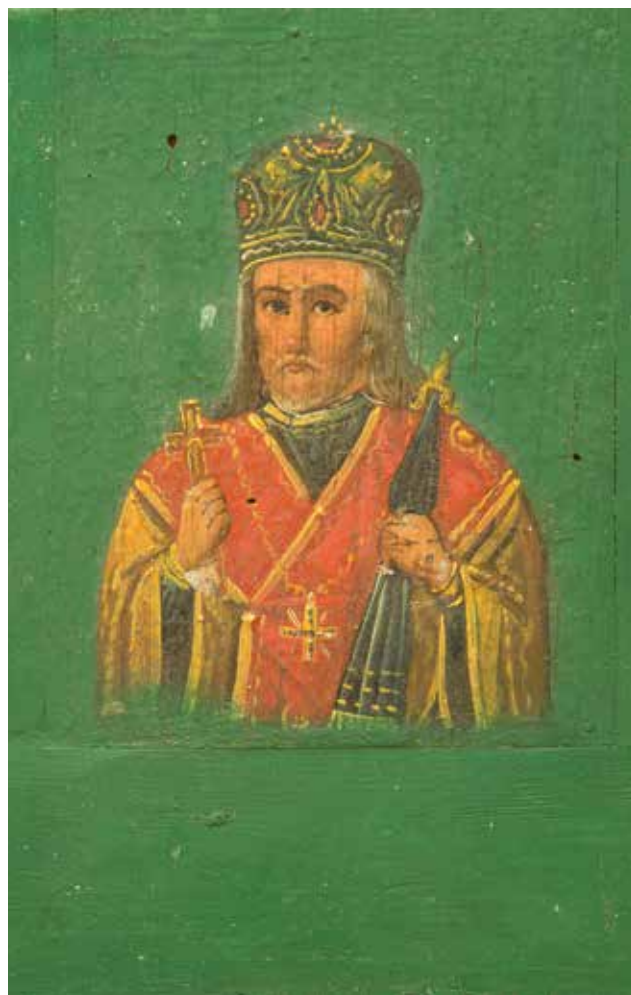
A borító alsó részén balra ovális pajzsban jobbra forduló kokosnyikos (vagyis orosz női fejdíszrel ellátott) női fejlet látunk, s ugyane pajzsban ettől jobbra 84-es számot is találunk. E szám 84 zolotnyikot jelöl. A zolotnyik az orosz zoloto (ЗОЛОТО), arany szóból származik, és az ezüstitvözet finomságának régi orosz mértékegysége.

E. G. mester: Rosztovi Szent Demeter | Master E. G.: St. Dimitry of Rostov
Moszkva, 1908–1917, fa, ezüst, 22x17,3 cm (magángyűjtemény, ltsz. 62)
Fotó: Spitzer Fruzsina

A leggyakoribb a 84-es finomsági fok. Ez azt jelenti, hogy az ötvözet 875 ezrelék ezüstöt tartalmaz. A női fejtől balra – alig olvashatóan – talán delta görög betű Δ (?) helyezkedik el. Ez az ovális pajzs a Moszkvai Hitelesítő Hivatalnak a jele. E hivatal 1908 és 1926 között működött. Így ezüst ikonborítónk és egyben ikonunk elkészítési idejét 1908 és 1917 közötti időre tehetjük. Ugyanis az 1917-es forradalom után az ikonkészítés szinte azonnal megszűnt. Ettől az ovális pajzstól jobbra egy latin betűs E. G. feloldhatatlan mesterjegyet is beütöttek.

Ismert, hogy ikonborítót főleg a késői ikonoknál alkalmaztak, hogy feldíszítsék azokat. A 19. század vége felé már kevésbé igényes műhelyekben gyakran olyan ikonokat is készítettek, amelyeknél csak az ikonborító által nem takart részeket festették meg. Ezeket „podokladnyicának” nevezték. Bemutatott ikonunk azonban gondos munka, a borító alatti részeket is részletezően megfestették. Megfigyelhetjük azt is, hogy az ezüst ikonborító domborításában, de vésésében is gondosan követi a festett ikon rajzolatát.

E. G. mester: Rosztovi Szent Demeter (az ikon borító nélkül) | Master E. G.: St. Dimitry of Rostov (without the silver oklad)
Fotó: Spitzer Fruzsina

Itt Rosztovi Szent Demeter igen díszes püspöki ornátusban jelenik meg előttünk. Fején püspöksüveget látunk, mely egyébként a keleti egyházban nagyjából félkörös záródású, míg a latin egyházban hegyes. A szent püspöksüvege díszes, és aprólékosan van megfestve. Még e kis méretű ábrázoláson is jól látható, hogy rubinok és gyöngyök díszítik. Jobbjában áldásosztó keresztet tart, míg baljában főpapi pásztorbotot (görögül πατερίτσα, oroszul посох).

Ez a bot, mely a főpapok egyházi méltóságának egyik jele, János evangéliumára utal. „Én vagyok a jó pásztor: a jó pásztor életét adja a juhokért.” (Jn 10,11) A nyugati egyházban a pásztorbot felső vége általában csigavonalú. A keleti egyházban két típust különböztethetünk meg. A régi típusúaknál a felső rész fordított horgony formájú, míg az újabb típusúaknál két egymással szembeforduló kigyófejet látunk. Az újabb típusúak nagyjából a 16. századtól terjedtek el. Ikonunkon a szent kezében még régi típusú pásztorbot van. Itt is jól megfigyelhetjük az orosz főpapi pásztorbotnak egy érdekes különlegességét, a már említett „szulokot” (oroszul сулок, сурок). Ezt a két részből álló hosszú kendőt a pásztorbot felső részén látjuk. Oroszországban ezt azért helyezik a főpapi pásztorbotra, hogy a főpap kezét a hidegtől védje. A két részből álló kendő alsó része a fém pásztorbot hidegétől, míg a felső része a hideg levegőtől véd.

A szent vállait „omophorion” (görögül ὠμοφόριον, oroszul омофор) takarja. A püspöki öltözetnek ez a része egy széles, hosszú fehér, sálszerű textil, mely a nyakat körbevéve a vállon helyezkedik el. Fehér színe az elveszett báránynak utal, amit a Jó Pásztor, Krisztus a vállára vett. Itt azonban kivételesen nem fehér, hanem vörös, brokátszerű anyag.

RUZSA György
művészettörténész

1. Марина Анатольевна Федотова: Житие, почитание и прижизненные чудеса св. Димитрия Ростовского. In: *Святитель Димитрий, митрополит Ростовский: исследования и материалы*. Ростов, 2008, 273–310.
2. Вера Ивановна Вахрина: *Иконы Ростова Великого*. Северный Паломник, Москва, 2003, 370. № 114.
3. Уо. 372. № 115.
4. Дмитрий Ростовский: «Книга житий...» в 4 томах. (Киев, 1689. т. 1), (Киев, 1695. т. 2), (Киев, 1700. т. 3), (Киев, 1705. т. 4). Lásd még Марина Анатольевна Федотова: *Источники Жития Димитрия Ростовского*. In: *Русская агиография: Исследования. Материалы*. Публикации. Пушкинский Дом, СПб., 2011. т. 2, 180–222.